

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії



«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан природничо-географічного факультету

Л.П. Міронець

«31» серпня 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Географічні основи регіонознавства

галузь знань: 10 Природничі науки

спеціальність: 106 Географія

освітньо-професійна програма: Географія

мова навчання: українська

Погоджено науково-методичною комісією
природничо-географічного факультету
«31» серпня 2023 р.

Голова _____
(Міронець Л.П., к.пед.н, доцент)

Розробник: Барановський Микола Олександрович – доктор географічних наук, професор кафедри загальної та регіональної географії

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри загальної та регіональної географії
Протокол № 1 від «30» серпня 2023 року.

Завідувач кафедри
загальної та регіональної географії



Корнус О. Г., к.геогр.н., доцент

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 7	магістр	Обов'язкова	
		Рік підготовки:	
1-й		1-й	
Семестр			
1-й		1-й	
Лекції			
28 год.		10 год.	
Практичні, семінарські			
30 год.		12 год.	
Лабораторні			
-		-	
Самостійна робота			
150 год.		186 год.	
Консультації:			
2 год.	2 год.		
Вид контролю: екзамен			
Загальна кількість годин – 210			

1. Мета вивчення навчальної дисципліни:

формування у магістрантів знань базових засад регіоналістики, регіонального розвитку як інтегрального суспільно-географічного процесу, основних теорій та концепцій регіоналістики, закономірностей, принципів і чинників регіональної диференціації, методів економічного аналізу території, набуття практичних навичок розроблення та оцінки програм і стратегій соціально-економічного розвитку регіонів.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти мають опанувати такі **програмні компетентності:**

ІК. Здатність розв'язувати складні задачі та прикладні проблеми, приймати відповідні аналітичні та управлінські рішення у сфері географії, природокористування міського та регіонального розвитку, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій за невизначених умов і вимог.

ЗК 2. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 4. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

СК 2. Здатність до наукового аналізу сучасних проблем та особливостей взаємодії природи й суспільства із застосуванням принципів раціонального використання територіальних ресурсів, основ законодавства у сфері природокористування, міського та регіонального розвитку і планування територій для розроблення пропозицій з оптимізації природокористування та забезпечення сталого розвитку регіонів.

СК 5. Здатність здійснювати фахову оцінку програм, стратегій і планів розвитку територій, процесів глобалізації, регіоналізації та урбанізації у світі, проводити їхню геоecологічну й суспільно-географічну експертизу та моніторинг.

СК 6. Здатність застосовувати у професійній діяльності теоретичні знання і практичні навички системного аналізу і синтезу, географічного моделювання та прогнозування.

СК 10. Здатність працювати з різними типами географічних даних (текстовими, картографічними, графічними, числовими тощо), впроваджувати та використовувати комп'ютерні програми для роботи з ними.

СК12. Здатність до виконання посадових обов'язків викладача, володіння педагогічним тактом та високими моральними якостями, здатність застосовувати сучасні методи і освітні технології, у т.ч. геоінформаційні, з метою забезпечення якості навчального процесу в закладах освіти.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Перед вивченням навчальної дисципліни студенти мають оволодіти знаннями з теорії суспільної географії, мати базові знання з фізичної та соціально-економічної географії України та світу. Вивчення дисципліни передбачає дотримання положень Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А.С.Макаренка.

3. Результати навчання за дисципліною

ПР02	Оцінювати результати власної роботи, демонструвати вміння працювати в команді
ПР03	Вільно спілкуватися із професійних і наукових питань іноземною мовою
ПР06	Застосовувати сучасні моделі та інформаційні технології для проведення досліджень і розробок у сфері географії, природокористування, міського та регіонального розвитку
ПР07	Брати участь у розробленні програм та стратегій міського та регіонального розвитку, плануванні територій різного ієрархічного рівня
ПР09	Проводити фахову оцінку програм, стратегій і планів розвитку територій, здійснювати їхню геоecологічну і соціально-економічну експертизу та моніторинг
РП11	Оцінювати можливі ризики, соціально-економічні та геоecологічні наслідки реалізації управлінських рішень у сфері природокористування, міського та регіонального розвитку, рекреації та туризму

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	Глибоко і міцно засвоїв програмний матеріал з географічних основ регіоназнавства; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає. Прогнозує і передбачає подальший хід явища, описує можливі наслідки, результати, що випливають з наявних даних. на основі проблемної ситуації, виділяє проблему, конструює гіпотези і перевіряє їх. При цьому студент не має утруднень при відповідях на видозмінені завдання, вільно справляється із класифікаціями, типологіями та іншими видами застосування знань, показує знайомство з монографічною літературою, правильно обґрунтовує прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних робіт, володіє в повному обсязі специфічним поняттєво-термінологічним апаратом навчальної дисципліни.
82-89	Твердо знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його; не допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, впевнено володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання, коректно встановлює причинно-наслідкові зв'язки.

74-81	Знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його, але допускає деякі неточності під час відповіді; правильно застосовує теоретичні положення при розв'язанні практичних питань і задач, володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання. Самостійно відтворює знання з елементами перетворення. Застосовує їх у видозміненій, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача. Дає свою власну інтерпретацію матеріалу (пояснення, короткий виклад). Уміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здійснює перенесення дій.
64-73	Має знання лише основного матеріалу, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних робіт і розв'язанні задач.
60-63	Самостійно відтворює інформацію та застосовує її у типовій ситуації, але при цьому виявляє невпевненість у своїх діях. На основі фактів робить висновки, але за допомогою викладача, намагається зробити звіт про виконані дії.
35-59	Не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом науки; невпевнено, із помилками виконує практичні завдання; не вміє наводити приклади із життя та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.
1-34	Має лише загальне уявлення про географічні основи регіоназнавства, знання програмного матеріалу носить фрагментарний характер, відповіді на запитання дає «так» чи «ні».

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль											Разом	Екзамен	Загальна сума
РОЗДІЛ 1					РОЗДІЛ 2			РОЗДІЛ 3					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T 10	T 11	50	25	100
-	-	-	2	6	4	2	16	4	2	14			
Контроль самостійної роботи													
3	3	3			10	3		3					

T1, T2 ... T8 – теми розділів.

Згідно Положення «Про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка» від 27.04.2020 р., можливе зарахування результатів навчання з окремої теми/тем, розділу, індивідуального завдання (контрольної роботи) чи дисципліни в цілому, здобутих за цими видами освіти. Обсяг зарахування в годинах/кредитах ECTS визначається згідно переліку компетентностей і результатів навчання, передбачених даною робочою програмою. Зарахування результатів навчання, здобутих у неформальній та/або інформальній освіті, здійснюється у відповідності до пунктів 3.6-3.9 названого Положення.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82 – 89	B	добре
74 – 81	C	
64 – 73	D	
60 – 63	E	задовільно
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Іспит, тести, реферати, розрахункові роботи, презентації результатів виконаних завдань та досліджень, інші види індивідуальних та групових завдань тощо.

6. Програма навчальної дисципліни

6.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади регіонознавства та методи економічного аналізу території

Тема 1. Предмет, методи і завдання регіонознавства як міжпредметної галузі знань

Регіонознавство як міжпредметна галузь знань і навчальна дисципліна. Об'єкт і предмет вивчення географічного регіонознавства. Місце і роль регіонознавства в системі наук. Цілі і завдання регіонознавства. Структурні підрозділи регіонознавства. Взаємозв'язок регіонознавства із регіональною економікою, регіоналістикою, країнознавством та суспільною географією.

Тема 2. Базові наукові поняття регіонознавства

Основні поняття регіонознавства. Поняття «простір», «територія» і «регіон». Ознаки та властивості простору. Властивості та функції території. Регіон як основний об'єкт регіонознавства. Вітчизняне та європейське розуміння поняття «регіон». Види соціально-економічного простору: ареал, зона, район (регіон), а також полігон, осередок, місце, анклав, екслав. Поняття «простір» і «територія». Ознаки, властивості та функції простору. Співвідношення понять «ареал», «зона», «район», «територія», «регіон».

Тема 3. Теоретичні та методологічні засади регіонознавства

Теорії та концепції регіонознавства. Економічні теорії: спеціалізації регіонів, розміщення, сучасні теорії (поляризованого розвитку, «центр-периферія», дифузії нововведень, циклічності регіонального розвитку, кластерів, знаннєвої економіки, нового регіоналізму, smart-спеціалізації). Географо-екологічні теорії та концепції (меж зростання, сталого розвитку). Демосоціальні теорії та концепції: систем розселення, опорного каркасу розселення, просторової поведінки людини. Геополітичні теорії, концепції та доктрини.

Тема 4. Чинники регіоналізації

Природно-географічні чинники. Зональність та азональність географічної оболонки. Етнічні чинники. Розвиток етносів. Етногенез. Демографічні передумови регіоналізації.

Демографічні та геодемографічні процеси. Концепція демографічного переходу. Політичні та релігійні чинники регіоналізації. Геополітика та її вплив на регіоналізацію. Геополітичні регіональні конфлікти. Релігійна сфера та її вплив на процеси регіоналізації. Релігійні простори.

Досвід регіоналізації України.

Тема 5. Методи економічного аналізу території (регіону)

Система методів економічного аналізу території (регіону). Регіональна діагностика. Методи оцінки асиметричності регіонального розвитку. Методичні підходи до аналізу структурних зрушень в економіці та в її окремих секторах. Особливості оцінки природно-ресурсного, демографічного, людського, економічного, фінансового потенціалів регіону. Комплексний аналіз території. SWOT і TOWS-аналізи як основа для оцінки потенціалу території та розробки стратегії її перспективного розвитку.

РОЗДІЛ II. Наукові засади регіональної політики. Регіоналізація України та світу

Тема 6. Наукові основи регіональної політики

Світовий досвід становлення регіональної політики. Сутність, мета, цілі та завдання державної регіональної політики в Україні. Об'єкти та суб'єкти регіональної політики. Нормативно-законодавча база регіональної політики України. Напрямки, механізми та заходи реалізації регіональної політики. Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2027 року. Адміністративно-територіальний устрій і регіоналізація країни. Досвід регіоналізації України. Адміністративна децентралізація: цілі, завдання, проблеми реалізації в Україні.

Тема 7. Інструменти державної регіональної політики в Україні

Інструменти реалізації державної регіональної політики в Україні. Стратегії та плани розвитку й відновлення регіонів і територіальних громад. Державний фонд регіонального розвитку України як інструмент активізації розвитку регіонів. Smart-спеціалізація як європейська практика стимулювання розвитку регіонів. Агенції регіонального розвитку, їх цілі та завдання.

Тема 8. Типізації проблемних регіонів світу та України

Світова практика типізації регіонів. Типізація регіонів за різними ознаками. Економічно-, соціально- та екологічно проблемні регіони. Класифікація регіонів за рівнем сприйняття інновацій. Рівні розвитку регіонів. Регіони-лідери, відсталі, слаборозвинені та депресивні регіони. Стапромислові регіони та монофункціональні міста: визначення поняття, особливості розвитку. Типи депресивних територій, критерії їхнього виділення у різних країнах світу. Депресивні території України: різновиди, індикатори та методи визначення. Функціональні типи територій як об'єкти підвищеної державної уваги. Нові функціональні типи територій в Україні.

РОЗДІЛ III. Сучасні проблеми регіонального розвитку України

Тема 9. Демографічні проблеми регіонів України

Специфіка демографічних процесів в Україні: низька народжуваність, висока смертність, від'ємний природний приріст, висока дитяча смертність, низький показник фертильності, майже найнижча в Європі очікувана тривалість життя при народженні, деформація статеві-вікової структури населення, низька шлюбність, висока розлучуваність. Регіональні особливості демографічних процесів в Україні. Проблеми депопуляції та старіння населення в сільській місцевості. Сучасні міграційні процеси на їхні наслідки для регіонів України. Трудова міграція та її вплив на демографічні процеси. Проблема вимушених мігрантів і внутрішньо переміщених осіб. Регіональна демографічна політика в Україні.

Тема 10. Соціальні та екологічні проблеми регіонів України

Соціальні проблеми регіонального розвитку України: гендерна нерівність; низький рівень та умови життя населення, бідність; соціальні хвороби; професійна захворюваність, професійний травматизм і професійна смертність; трудові конфлікти; злочинність; безробіття; мігранти, біженці й переселенці; корупція; недоступність та низька якість медичного обслуговування; проблеми освіти та науки; сирітство; дитяча безпритульність тощо. Соціальна поляризація простору. Полюси соціального розвитку та периферія. Рівні соціального розвитку регіонів України. Регіональна соціальна політика.

Проблеми регіональної диференціації рівнів забруднення території України. Комплексна оцінка рівнів забруднення території регіонів України. Рівні екологічної безпеки регіонів України. Геоекоекологічне районування України за дослідженнями різних науковців. Регіональна екологічна політика.

Тема 11. Економічні проблеми регіонів України

Проблеми нерівномірності економічного розвитку регіонів України. Економічна поляризація простору. Полюси економічного розвитку та периферія. Поляризація периферії. Проблема гіперконцентрації виробництва в індустріальних і високоурбанізованих районах та окремих господарських агломераціях. Регіональні проблеми інвестиційної та інноваційної діяльності України. Рівні конкурентоспроможності регіонів України. Індикатори конкурентоспроможності регіонів. Рівні економічної безпеки регіонів України. Індикатори загроз економічній безпеці регіонів. Проблема відродження економіки України в повосенний період.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.	Самост.р		Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.	Самост.р
Розділ І. Теоретичні засади регіоналістики та методи економічного аналізу території												
Тема 1. Предмет, методи і завдання регіоналістики як міжпредметної галузі знань	8	1				7	10					10
Тема 2. Базові наукові поняття регіоналістики	12	1			1	10	10	1				9
Тема 3. Теоретичні та методологічні засади регіоналістики	16	2			1	13	16	1				15
Тема 4. Чинники регіоналізації	16	1	2			13	14					14
Тема 5. Методи економічного аналізу території	18	3	6			10	20	2	2			16
<i>Разом за розділом 1</i>	70	8	8	2	-	52	70	4	2			64
Розділ 2. Наукові засади регіональної політики. Регіоналізація України та світу												
Тема 6. Наукові основи регіональної політики	28	4	2			22	24	2	4			18
Тема 7. Інструменти державної регіональної політики в Україні	20	2	4			16	28				2	26
Тема 8. Типізація регіонів світу та України	32	4	6			20	28	2	2			24
<i>Разом за розділом 2</i>	80	10	12			58	80	4	6		2	68
Розділ 3. Сучасні проблеми регіонального розвитку України												
Тема 9. Демографічні проблеми регіонів України	18	2	4			12	20	1	1			18
Тема 10. Соціальні та екологічні проблеми регіонів України	20	4	2			14	20	1	1			18
Тема 11. Економічні проблеми регіонів України	22	4	4			14	20		2			18
<i>Разом за розділом 3</i>	60	10	10			40	60	2	4			54

Всього	210	28	30	-	2	150	210	10	12	-	2	186
---------------	------------	-----------	-----------	----------	----------	------------	------------	-----------	-----------	----------	----------	------------

Теми семінарських і практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Досвід і сучасні проблеми регіоналізації України	2	2
2.	Аналіз передумов, зовнішніх і внутрішніх чинників розвитку регіонів	2	-
3.	Оцінка диспропорцій в розвитку регіонів України	2	1
4.	Аналіз структурних зрушень в економіці регіонів та їхня типізація та типом господарювання	2	1
5.	Оцінка ефективності державної регіональної політики в Україні	2	1
6.	Механізми реалізації державної регіональної політики	2	1
7.	Адміністративна децентралізація в Україні	2	2
8.	Депресивні території України: методи делімітації, шляхи активізації розвитку	2	
9.	Старопромислові регіони як різновид проблемних територій України	2	1
10.	Функціональні типи територій України	2	1
11.	Регіональні особливості демографічних проблем в Україні	2	1
12.	Проблеми вимушених і трудових мігрантів в Україні	2	
13.	Соціальні та екологічні проблеми в регіонах України	2	1
14.	Оцінка інноваційної діяльності в регіонах України	2	
15.	Наслідки воєнної агресії росії та проблеми повоєнної відбудови України	2	2
	Разом	30	12

Теми лабораторних занять

Виконання лабораторних робіт даною робочою програмою не передбачено.

7. Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Барановський М.О. Регіонознавство: практикум. Навчально-методичний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2022. 84 с.
2. Кобилін П.О. Семінар з проблем регіонального розвитку: навчально-методичний посібник. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. 73 с.
3. Руденко Л.Г., Лісовський С.А., Маруняк Є.О. Дилеми регіонального розвитку в Україні. Український географічний журнал. 2020. № 3. С. 36-45. https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-3-2020_36-45.pdf
4. Теоретико-методологічна концепція регіонального розвитку України: суспільно-географічний аспект / М.Д. Пістун, Я.Б. Олійник, К.В. Мезенцев, А.Л. Мельничук. К.: Фенікс, 2019. 66 с.
5. Топчієв О.Г., Мальчикова Д.С., Яворська В.В. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015, 2017, 2020. 372 с. <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%A2%D0%BE%D0%BF%D1%87%D1%96%D1%94%D0%B2.pdf>

Додаткові

1. Барановський М.О. Наукові засади суспільно-географічного вивчення сільських депресивних територій України: монографія. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2009. 396 с.
2. Барановський М.О., Смаль В.В., Барановська О.В. Старопромислові регіони України: проблеми та тренди сучасного розвитку (на прикладі Донецької та Луганської областей). Український географічний журнал. 2021. № 1. С. 34-43.
<https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-1-2021-34-43.pdf>
3. Мезенцев К.В., Підгрушний Г.П., Мезенцева Н.І. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація. К.: ДП «Прінт-Сервіс», 2014. 132 с.
http://www.geokyiv.org/pdf/Reg_development_in_Ukraine.pdf
4. Пістун М.Д., Мельничук А.Л. Сучасні проблеми регіонального розвитку України: навчальний посібник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. 290 с.
5. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні: наукова доповідь / Наук. ред. В.С. Кравців; наук. координатор І.З. Сторонянська. Львів: ДУ ІРД імені М.І. Долішнього, 2017. 120 с.

Інформаційні ресурси

1. [Віче: Журнал Верховної Ради України.](#)
2. [Державна служба статистики України.](#)
3. [Інститут регіональних досліджень НАН України](#)
4. [Міністерство економіки України](#)
5. [Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури.](#)
6. [Національний інститут стратегічних досліджень.](#)
7. [Smart specialisation platform.](#)

8. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

1. [Банк даних про населення України](#)
2. Геопортал адміністративно-територіального устрою України. [Електронний ресурс].
Режим доступу : <http://atu.minregion.gov.ua/ua/home>
3. Мультимедійне обладнання (ноутбук, проектор).
4. Презентації за темами курсу.